

Derleyenler
TANIL BORA - ADEM ERKOÇAK
Bir Berber Bir Berbere...

İletişim Yayınları 2172 • Bugünün Kitapları 186

ISBN-13: 978-975-05-1772-3

© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2015, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Adem Erkoçak

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Birhan Koçak

BASKI ve *CILT* Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
TANIL BORA - ADEM ERKOÇAK

Bir Berber Bir Berbere...

İçindekiler

SUNUŞ

BERBER ORTAMI

TANIL BORA 6

HAYATIMI DEĞİŞTİREN TIRAŞLAR

ADEM ERKOÇAK 14

AYLAK ADAM TIRAŞI

BARIŞ BIÇAKÇI 24

BAYRAM TIRAŞI PEŞİNDİR

HASAN ALİ TOPTAŞ 28

İNSANIN 7 BERBER EVRESİ

ERCAN KESAL 36

DÜNYA BERBERLER GÜNÜ

AHMET BÜKE 48

BERBER DEDİĞİN...

MUSTAFA ÇİFTÇİ 52

PASUR'UN KULAĞI BERBER İLYAS

ABDULLAH ÇELİK 64

BARINAK BELBELİ	
TARHAN GÜRHAN	72
BİR ERKEK MEKÂNI OLARAK BERBER: FRAGMANLAR	
H.BAHADIR TÜRK	94
KUAFÖR SABRİ BİLGİLENDİRİYOR	
MURAT TOKLUCU	106
PİRELER BERBER İKEN	
Çerçeve: EDEBİYATIMIZDA BERBERLER	
GÖKHAN AKÇURA	114
BERBER DÜKKÂNLARI: İKİ KURU LAVABO, İKİ AYNA, İKİ DE KOLTUK	
ADEM ERKOÇAK	158
BERBER KOLTUĞU	
GÜLNAME TURAN	178
“ÖMER AMCA, O BERBER ÖLDÜ ARTIK”	
SÜHA ÜNSAL	196
DEDEM BERBERDİ	
ÖZER KORKUNÇ	210
KASIMPAŞA'DA BİR BERBER DÜKKÂNI	
NECİP SARICI	244
ÖDEMİŞLİ BERBER SARKIS PARSEG'TEN BİRGİ'DEKİ BERBERE YOLCULUK	
ÖZER KORKUNÇ	254
KADINLARA KAPALI MEKÂNLAR: MAHALLENİN DEMİRBAŞLARI ERKEK BERBERLERİ	
SİNEM ERENLER	274
<i>YAZARLAR HAKKINDA</i>	284

SUNUŞ

BERBER ORTAMI

TANIL BORA

“Bense berbere uğrayacağım, şu saçlarıma bakın!”

– Edip Cansever (Umutsuzlar Parkı)

Burhan Asaf (Belge) 1920’lerin sonlarında *Hakimiyet-i Milliye*’de B. A. rumuzuyla “Şehirde” sütunu yazmış.¹ Ankara’nın şehir hayatına dair izlenimler aktararak asrîlik ve medenîlik kantarında tartan yazılar. Birkaç defasında, bu fasılda berberleri konu etmiş.

9 Ekim 1928’deki yazısında, açılmaya hazırlanan bir berber dükkânına gözü takılmıştır: “Enfes porselen küvetleri... beyzi şekilde kristal aynalar ve raflar... amerikan usulü temiz bir tuvalet salonunun doğmakta olduğunu” müjdeliyordur. Akşam aynı yerin önünden geçerken, “bizim tospaha biçimindeki hantal ve rahatsız koltukların” getirildiğini görüp, hayal kırıklığına uğrar.

20 Mayıs 1929 tarihli yazısında, doğru düzgün bir berber dükkânının asrî bir şehir manzarasının olmazsa olmazı olduğunu daha etraflı anlatma fırsatı bulacaktır. Ankara’nın “temiz bir berber salonu ihtiyacını tatmin etmeye” çalışan Tahsin Efendi’dir bunun vesilesi: “Meydana getirdiği eser-

1 Bu arşivden yararlanma imkânını, *Burhan Asaf Belge: Üç Dönem Bir Aydın* (İletişim, İstanbul 2011) kitabının yazarı Aytaç Yıldız’a borçluyuz.

le meslektaşlarının seviyesini aşmıştır. Her şeyden evvel temizliğe riayet etmesi lazım olan bu meslek, bana Anafartalar caddesinde bile, bazen, kötürüm sandalyalı ve en büyük hünnerleri, saça ne dereceye kadar deva olacağı meçhul bir mahlülle kötü bir şampuan yapmak olan dükkânlarla temsil edilmekte idi.” Tahsin Efendi’nin salonu, “Avrupa’daki emsaline nispeten henüz hayli büyük farklar olmakla beraber,” ileri bir adımdı. Burhan Asaf, Tahsin Efendi’ye tebriklerini sunuyor, “diğer berber ustalarını onu geçmeğe davet” ediyordu.

Günümüzde galiba berberlerimizdeki konfor, büyük şehirlerde, Avrupa ve Amerika’yı geride bırakacak kadar artmıştır. Lüks ve ‘VIP’ berber salonları gırla. Dükkân değil artık, *salon*. Bunlar kendilerine berber demeyi de zül addediyorlar: onlar *kuaför*’dürler. 1980’lere kadar kadınlara mahsus olan kuaför adını kuşanmak, epeydir züppelik veya ‘efeminelik’ sayılmıyor. Hatta “kuaför”ün de harcıâlemleştğini düşünenler, “saç tasarımcısı” veya *hair-dresser* (saç terbiyecisi mi diyelim!) adını takınarak daha fazlasını vaat ediyorlar.

*

Burhan Asaf’ın Anafartalar Caddesi üzerindeki bir berber dükkânının önünde durmuş, içerisini seyreden bir adamı tasvir ettiği 7 Kasım 1928 tarihli yazısı, berberlik ‘hizmetinin’ sınıfsal yanını gösterir: “Gözlerinde, lokanta camekânlarının önünden ayrılamayan sefillerin hasret nöbeti yanıyordu.” Adam, “Kırk yaşıma geldim, böyle tıraş olmadım” diye izahatta bulunur, “*Ne bakıyorsun, hemşerim,*” diye, –dostça olduğunu düşündüğü bir edayla– kendisine takılan yazara. “Seyrine daldığı dükkânda yirmi kuruşa tıraş olabilmesi için hiç olmazsa elli lira masraf etmesi lazımdı”, der Burhan Asaf. Peşinden, yoksul mahallelerindeki saç

kestirme çilesinin hazin bir manzarasını çizer: “İç mahallelerden birinin sokağında, çömelmiş, başı sabunlu bir mahlûkun saçları arasında bir usturanın gezdiğini görmüştüm. Berber ayakta. Müşteri çömelmiş, köşede belediye memurunun omuzu belirse sıhhat ve Devlet kanunları haricinde aktedilen bu mukavelenin, önde hurçlu bir adam, arkada başı sabunlu bir adam halinde gülünç bir nisbette hazin firarına şahit olacaksınız. Köpekler bile daha müsait şartlar dahilinde kırılmağa götürülür.”

Bazı kiraathanelerde, bir de hastanelerde hizmet veren seyyar berberleri bir yana bırakırsak, sokak berberine artık rastlanmaz ama yoksulun kafasını ittire ittire saç kıran mahalle berberleri elbette vardır. (Nizamiye girişindeki, açıkça “kötü muamele ve eziyet” sınıfına giren asker tıraşını saymıyoruz.) Ama insana hiçbir *hair-dresser*'in veremeyeceği huzuru veren, muhabbetli ve mahir, mütevazı kenar mahalle berberleri de vardır. Onlara bu kitapta da rastlayacaksınız...

*

Burhan Sönmez'in *Istanbul Istanbul* romanındaki Berber Kamo, derin konuşan, Rusya'da doğsaydı Dostoyevski karakterlerinden hangisi olacağına dair akıl yürüten, entelektüel bir tiptir. Gözaltına düştüğünde, hücre arkadaşlarından biri şaka yollu çıkışır ona: “Tanıdığım bütün berberler konuşmayı sever, futboldan ya da kadınlardan söz ederler. Sen neden böyle konuşuyorsun? Senin müşterin olsam ikinci defa uğramazdım dükkânına. Belki de berberler üniversite okumamalı, yoksa erkeklerin futbol ve kadın kültürü yok olup gidecek.”²

Gül Özsan, iki erkeklik tipolojisini, iki berber kardeşin anlatıları üzerinden kurgularken, berber dükkânlarına cin-

2 Burhan Sönmez, *Istanbul Istanbul*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 28.

siyet anlatılarının kurulduğu mekânlar olarak dikkat çekiyordu.³ Oğlan çocuğu için berbere gitmek, erkekliğe geçiş/giriş ritüellerinden biri değil mi zaten? Erkeklik, bir defa adım atmakla ‘olunan’ bir şey de değil üstelik; sürekli yeniden kanıtlanması gereken bir kimlik. Berbere gidip o erkek meclisindeki iddialı, iddiacı, ahkâm ve racon kesen sohbeta katılmak veya efendiabi rolüne bürünüp ağır takılmak, erkekliği yeniden üretmenin ritüeli...

Berber sohbeti, müşteri veya müşterilerle berberin beraberce geliştirdiği bir *performans*tır. Kâh diyalog sanatının, kâh retoriğin, kâh efsane ve hikâye anlatıcılığının, kâh parlavracılığın önemli bir dalı.

Berber ‘ortamı’, sadece kadın ve futbol sohbetine dalmaz ama, bir yandan da siyaset meydanıdır. Berberin genellikle nabza göre şerbet verdiği, ama bazen de –Dostoyevskigil Kamo kadar olmasa bile– kitap gibi konuştuğu, hikmetler yumurtladığı bir siyaset meydanı. Bu kitapta, halk filozofluğunu kendine yakıştıran berberlere de rastlayacaksınız.

*

Berber Ercan Buyruk 2009 yılında 24 saat içinde 366 kişiyi tıraş ederek “dünya saç tasarımı şampiyonu” olmuştu. Berberimizin 24 saatte kaç kişiyle sohbet kotardığını ölçen bir rekor denemesi de yapılırsa iyi olmaz mıydı?

Lakin gayet ketum berberler de vardır – ve elbette berberlik, esasen el ustalığı, el sanatıdır. Eskiden el ustalığının dört kol çengisi oldukları biliniyor: Dış çekerlerdi, hacamat yapırlar, sülûkle kan alırlardı. Halk tababetinin neferleri olarak, hekimlere mahsus el ustalığına da ortaklardı. Bugün sadece saçla sakalla uğraşıyorlar, makine kullanımı arttı fakat maharet yine eldedir. Kolay kolay “alet işler el övünür”e tes-

3 Gül Özsan, “Beyoğlu’nda iki berber: İki ayrı anlatı tipi ve iki ayrı erkeklik”, *Toplum ve Bilim*, sayı 117 (2010), s. 86-117.

lim olmayacak bir zanaat... Esnaf-zanaatkârlığın belki son kalelerinden biri.

✱

İki komşu kitaba selâm verelim. Fatma Aysu Aksu'nun *Geleneksel Erkek Berberliği*'nde (Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996) bol malzeme vardır. Berber deyimleri, berber fıkraları, berber türküleri-şarkıları dahil. Yazarın bizzat meslek erbabından derlediği deyimler arasında, bilhassa anti-berber olanları ilginçtir: “Acemi berber kel başta öğrenir”, “Berber aynası gibi ikiyüzlü”, “Berbere sır verilmez” – ve en fecisi: “Şu dünyada güvenmeyeceksin ibne ile berbere”... Bu kitapta da aktarılan tarihsel ve güncel saç-sakal-bıyık modelleri, Emine Gürsoy Naskali'nin derlediği *Saç* kitabında (Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2004) çok daha çeşitli ve teferruatlıdır: Uygurlardan Bektaşilere, saç stilinin ikonografisini ve toplumsal anlamlarına dair yazılar bulabilirsiniz orada. Şehnaz Aliş'in, Türkçe edebiyatta berberin özellikle toplumsal hiciv açısından üstlendiği rolle ilgili yazısını okuyabilirsiniz.

✱

Elinizdeki derleme, berber hikâyelerinin bereketine ve berber hatıralarının –hele aile büyükleri arasında bir berber varsa!– dayanıklılığına dair bir işaret veriyor bize. Berber ortamının sohbet açan, dilleri çözen sihrini, berber sosyallığının gücünü hatırlatıyor.

Bu derlemeyi Adem Erkoçak akletti. Kitabı şenlendiren fotoğrafların, arşivlerden çıkanlar dışında, güncel olanları da onun objektifi eseridir.

Özer Korkunç'un da katkısı kitaptaki iki yazısından ibaret değildir. Adem'in attığı tohumu ilk o suladı, baştan itibaren bilfiil destek oldu. Gökhan Akçura, eksik olmasın, gönüllü editör desteği sundu, bazı yazarlara onun sayesinde ulaştık.

Bir zamandır kadın kuaförleri erkek müşteri de kabul ediyor ama erkek berberlerinde kadın müşterinin yeri yoktur. Bu da bir *erkek berberi* kitabı, yine de içeri iki kadın yazar aldık! Birisi zaten berberlerin nasıl *erkek* mekânları olduğunu çarptı yüzümüze. (Bu arada, bir kadın kuaförü kitabı için ilgililerini harekete geçirmeyi ihmal etmedik.)

Fazla tıraş cildi bozar, siz yazılara buyurun.

Prizren'de berber kulübesi.

HAYATIMI DEĞİŞTİREN TIRAŞLAR

ADEM ERKOÇAK

Berberle tanışmam, çoğumuzun başına geldiği gibi, ilk kez babamla birlikte gittiğimizde olmuştur. Gördüğüm bu ilk berber çok düşünceli bir insandı. Tıraş olurken vücudu fazlaca müşteriye yakınlığından, hep güzel kokmaya dikkat eder, yakın mesafede sohbet edildiği için ağzının kokusu rahatsızlık vermesin diye de, naneli sakız çiğnerdi. O gün anlamam mümkün değildi ama babamın beni kendi berberine götürmesinin altında şöyle bir neden de gizliydi: Ağabeyim artık başka bir berbere gideceğini söylemişti ve şimdi sıra bendeydi. “Bakın, bu benim oğlum. Benim gibi bir *erkek*. Ve benimle aynı berbere gelecek.” Bu özellikle yapılan bir şey değildi. Herkes tarafından yapıldığı için garipliği sorgulanmayan bir durumdu.

İlk tıraş günümde, babamın torpili sayesinde dükkânın gözdesi bendim. Tıraşımı da o düşünceli berber amca yapmıştı. Çok geçmeden yalnız gittiğim bir gün berber amca sordu: “Nasıl kestireceksin saçımı?” Ben de “alabros” dedim. Kalfasına dönüp, “Gökhan çocuğu sen kes, onunki kolay” demiş ve beni ikinci sınıfa itmişti. O günden sonra hiç

“O”na tıraş olamadım. Erken yaşta öğrendiğim bu statü durumu kalbimi kırmıştı. İlerleyen dönemde, berberimi değiştirecek, ben de babamın kalbini biraz kıracaktım.

*

Berberle ilişkimiz ne olursa olsun, hayatımızın bir parçası haline geldikleri açık, ister gidelim, ister gitmeyelim. Berberde güzel bir tıraş olup topluma katılmanın yanında, tıraşını berberde olmak da başka bir sosyal durum. Saçlar uzadığında, şemalimiz bozulduğunda kimimiz düzeltilecek olmanın gerginliğini yaşarken, kimimiz de bunun tatlı huzurunu duyumsarız. Fakat ne olursa olsun, görünümümüzle (ya da imaj) ilgili bir kaygıyı hepimiz duyarız. Mesela, saçlarını düzenli olarak kısacık kestiren ve yıllardır aynı görünümüyle arzı endam eden birini eleştiren bir arkadaşım da, yıllardır uzun saçlarının şeklini ya da uzunluğunu değiştirmeyerek, aynı şeyi yapıyordu. Bu sebeple ilki uyumlu, ikincisi uyumsuz bir eylemin parçası gibi dursa da, aynı ölçüde muhafazakâr bir tutum bu, bir bakıma. Tabii, yıllar ilerledikçe saçtan ziyâde başka bir kıl örgüsünün hayat görüşünü daha doğrudan yansıttığını anladık: bıyık.

*

Gerçek bir meslek erbabı ismiyle anılmak ister: Berber Ali, Berber Kemal gibi. Basit ve açık, sizi neyin ve kimin beklediğini bilirsiniz. Aranızda bir mesafe yoktur, ki mesleğin icrası da buna izin vermez. Böyle bir yakınlık kurulunca sohbet de başlar. Saç ıslatma ve tarama hoşbeşle, nasılsınla geçer. İlk makas darbeleriyle iş-güçten konuşulmaya başlanır. Berber elini saçlara daldırıp, parmaklarının arasından fırlayan fazla kısmı kesmeye hazırlanırken aynadan bir bakış atar ve sorusunu sorar: Evli misin? Bu sınırı ilk geçişidir. Bundan sonra tıraşın hızını sohbetin hızı belirler. Muhabbet ne kadar ko-

yulaşırsa tıraş da o kadar yavaşlar. Bir süre sonra iş öyle bir noktaya gelir ki, tıraşı kimse önemsemez. Bir anda üzeriniz fırçalanırken bulursunuz kendinizi. Acı gerçek ise evde ayna karşısına geçilen anda fark edilir: Saçlar oransız kesilmiştir! Ne de olsa onlar “hair stylist” ya da “image maker” değillerdir.

*

Bir erkek, futbol takımını ve berberini kolay kolay değiştirmez. İkisi de genellikle babadan oğula geçer. Oğul için babayla çatışacağı önemli adımlardan biridir, onun futbol takımını ya da berberini bırakmak. Fakat sonunda huzur vardır; herkes kendi tutkusunu yönlendireceği bir takıma ve sadakati ile gidebileceği bir berbere sahiptir; ister çatışsın, ister geleneği sürdürsün. Bir futbol takımının her maçtan galibiyet çıkarması nasıl imkânsızsa, bir berberin de her tıraşının iyi olması imkânsızdır. Üst üste gelen yenilgilerde nasıl ki teknik direktör değişir, kötü tıraşlardan sonra berberin değişmesi de elzemdir.

*

Toplumun en küçük biriminin aile olması gibi, erkekliğin yeniden üretildiği en küçük birim de berber dükkânlarıdır. Bunun için, iki er kişinin bulunması yeterlidir. İster kadınlardan, ister futboldan, isterse de siyasetten bahsedilsin, bir “bayanın” yanında asla konuşulmayacak kelimelerle anlatılır meseleler. Erkeğin imgelem gücü küfürdür; hayatın ne kadar çok alanına dair edilirse o kadar yaratıcı olunur. Felsefesi “koymak” olan biri bunu en akla, hayale gelmeyecek kişilere/uzuvlara ulaştırdığında kahkahanın ve alkışın çoğunu alır.

*